

Musicoloog **Simone Leuven** was als researcher betrokken bij *Betaalde liefde*, een podcast waarin de wonderlijke relatie tussen de componist Pjotr Iljitsj Tsjaikovski en zijn mecenas, Nadezjda von Meck, centraal staat. 'Laag voor laag pellen we hun complexe relatie af.'

DOOR NICOLINE BAARTMAN • ILLUSTRATIE JOOST STOKHOF

Een voorwaardelijke vriendschap

'Uw muziek maakt mijn leven dragelijk,' schreef zij hem. En hij, per omgaande: 'Voor een ploeterende musicus is het een troost om te weten dat er nog mensen bestaan als u.' Daarmee was de toon gezet van een intense briefwisseling die zo'n veertien jaar zou voortduren. De correspondentie werpt een fascinerend licht op de band tussen een meer dan genereuze mecenas en een gedreven kunstenaar – met een gat in de hand. Zij – Nadezjda von Meck (1831-1894), de puissant rijke weduwe van een spoorwegpionier – gaf hem wat hij maar wilde: een flinke jaartoelage en vorstelijke verblijven in het buitenland. En hij – Pjotr Iljitsj Tsjaikovski (1840-1893), een van de grootste

componisten die Rusland heeft voortgebracht – liet het zich van zijn kant graag aanleunen. Een goudmijn vond hij in haar, maar ook een schrandere gesprekspartner en een hartsvriendin, als je op de brieven af mag gaan.

Wat de twee gemeen hadden, was een afkeer van maatschappelijke conventies, aldus **Simone Leuven**, musicoloog en onlineredacteur bij NPO Klassiek. Zij komt als Tsjaikovskikenner aan het woord in *Betaalde liefde*, de vijfdelige NTR-podcast over de intrigerende relatie, waarvoor *Podium klassiek*-presentator Floris Kortie het initiatief nam. Ook was ze als researcher betrokken bij de totstandkoming. 'Allebei hadden ze een grondige afkeer van de

oppervlakkigheid van de sociale codes. Het leven in de "society" was aan hen niet besteed. Maar wat hen op de eerste plaats bindt, is natuurlijk de liefde voor muziek.'

Cliché

'Er zijn geen woorden die kunnen uitdrukken wat uw muziek teweegbrengt,' schreef Von Meck. En de componist gedijde bij die loftuitingen, ontving haar gulle gaven in grote dankbaarheid en met gepaste gêne – waaraan hij meermaals lucht gaf. Het weerhield hem er niet van ostentatief zijn hand op te houden. 'Waarde Nadezjda, vergeef me in godsnaam dat ik zo vrijpostig ben, maar ik heb door omstandigheden drin-

gend geld nodig.' Terwijl een hoge Russische ambtenaar in die dagen 1500 roebel per jaar verdiende, kreeg Tsjaikovski 6000 roebel van zijn weldoener. Een ruime vergoeding voor wat arrangementjes voor huiskamergebruik, kun je zeggen. Dankzij haar kon hij zijn baan opzeggen en in alle vrijheid componeren.

Kocht ze zijn genegenheid? Was Tsjaikovski met andere woorden een opportunist van het zuiverste water? Leuven lacht. 'Dat is precies de toon die we wilden zetten in de podcast. Laag voor laag pellen we vervolgens hun complexe relatie af.' Zelf was ze als jong meisje al hevig onder de indruk van zijn muziek – 'die mooie wals' uit de Disneyfilm *Doornroosje* was de eerste kennismaking. 'Ik wilde weten wie de man was die erachter schuilging.' Haar profielwerkstuk op de middelbare school ging over hem en zijn natuurliefde. Ze studeerde af in de muziekwetenschap op de mythevorming rondom zijn dood (zelfmoord versus cholera), leerde Russisch om nog dichters bij haar onderwerp te komen en ging voor haar researchmaster naar Cambridge om te studeren bij de Russische musicoloog Marina Frolova-Walker. 'Ik ben altijd met Tsjaikovski bezig geweest.' Leuven spreekt van een hardnekkige 'waas' die per definitie om de componist heen hangt. Zo is er het beeld van de getormenteerde kunstenaar, dat gemakzuchtig werd ingegeven door de emotionele lading van zijn muziek. Een andere misvatting betreft de worsteling met zijn homoseksualiteit, eerder een projectie van externe denkbeelden dan de realiteit. 'Tijdens het Sovjettijdperk en in het Rusland van daarna werd zijn geaardheid stelselmatig ontkend en verzwegen. Wat ook meespeelt: voor onderzoekers uit het Westen was veel onderzoeksmateriaal lang ontoegankelijk. En er is duidelijk mee geknoeid. Als Tsjaikovski bijvoorbeeld in een brief uitweidde over een seksueel geladen ontmoeting met een man werd die passage eruit geknipt.'

Voorwaarde

Inmiddels hebben Tsjaikovskivorschers wereldwijd op verschillende manieren toegang tot de nalatenschap, die een schat aan dagboeken en persoonlijke brieven herbergt. Zowel *The Tchaikovsky Papers* (2018) als de recente biografie *Tchaikovsky's Empire* (2024) van Simon Morrison zetten recht wat Leuven intussen ook al door had. 'Hij leidde een sociaal leven met vrienden

en familie, had een groot gevoel voor humor, een bovengemiddeld talent voor zakendoen en hij was weldenkend, intelligent en filosofisch ingesteld. Ook was hij uitgesproken tsaargezind. Dat paste de autoriteiten natuurlijk niet.'

Voor de podcast *Betaalde liefde* heeft Leuven voor het eerst de meer dan 1200 brieven die Nadezjda von Meck en Tsjaikovski elkaar schreven chronologisch gelezen. 'Er is meer dan dat geld,' concludeert ze. 'Tsjaikovski leefde voor de muziek, hij wilde andere mensen raken, troosten. Von Meck voelde dat als geen ander aan. Gaandeweg deelt hij steeds met haar, omdat zij hem zo goed begrijpt. Er ontstaat een sterke connectie. Dat zie je ook aan de toon van de brieven: eerst formeel taalgebruik, maar de toon wordt persoonlijker.'

Wat hun relatie des te eigenaardiger maakte, was de eis – haar voorwaarde – dat ze elkaar nooit zouden treffen. Toch wenste ze hem in haar nabijheid, als ze bijvoorbeeld voor een tijdje in Florence of Parijs verbleef; ze regelde dan dat het hem daar aan niets ontbrak. Leuven: 'Voor haar was luisteren naar zijn muziek een spirituele, bijna goddelijke ervaring. Die extase zou niet langer bestaan als ze hem zou ontmoeten. Bovendien zouden ze dan vervallen in plichtplegingen en zich aan de sociale regels moeten houden die ze allebei verafschuwden. Het contact zou er minder diepgaand en openhartig door worden. Maar ja, het gebeurde inderdaad dat ze elkaar per ongeluk passeerden in een rijtuig. Kennelijk vond zij het ook leuk om de randjes op te zoeken.'

Spanningsveld

Dat Pjotr Iljitsj in de correspondentie niet altijd het achterste van zijn tong liet zien, stelde Leuven vast bij 'schaduwlezing' van brieven aan zijn broers, met wie hij een innige band onderhield. 'Je ziet dan dat hij zich tegenover hen uitsprekt, terwijl hij iets anders aan Von Meck schrijft. Bijvoorbeeld over het ongemak dat hij voelt als hij haar achterna reist.'

Nadezjda von Meck is de 'beste vriend' aan wie Tsjaikovski zijn *Vierde symfonie* opdroeg in 1878 – het jaar waarin hij de brui gaf aan zijn betrekking als harmonieprofessor aan het Conservatorium van Moskou. Een anonieme opdracht, zoals zij het wilde. Beiden bewaakten zo op hun eigen manier de balans tussen intimiteit en afstand. Dat de briefwisseling überhaupt

Simone Leuven

'Tsjaikovski leefde voor de muziek, hij wilde andere mensen raken, troosten. Von Meck voelde dat als geen ander aan'

bewaard is gebleven, is geheel en al aan Tsjaikovski te danken. Toen Von Meck uiteindelijk een einde maakte aan de vriendschap en haar financiële steun – 'waarschijnlijk onder druk van haar kinderen' – drukte ze hem op het hart de correspondentie te verbranden. Hij zegde toe, maar voegde de daad niet bij het woord. Simone Leuven zegt enige schroom te voelen om privé materiaal te gebruiken voor een podcast. 'Daar zit een spanningsveld. Maar je ziet ook in zijn dagboeken dat Tsjaikovski ervan uitging dat zijn roem na zijn dood alleen maar groter zou worden. Hij schrijft bijvoorbeeld iets als: het is misschien niet oninteressant voor het nageslacht om te weten van wat voor muziek ik hou. Ook dat typeert hem: aan de ene kant is hij enorm gesteld op zijn privacy, tegelijkertijd roept hij met de roem een toenemende interesse in zijn privéleven over zich af. Zoals de mot die naar de vlam wordt getrokken en vervolgens zijn vleugels brandt.' Heeft ze zich om die reden wel eens geremd gevoeld? 'Nee, helemaal niet. De inhoud staat voorop. Ik kijk er met een open, wetenschappelijke blik naar. Bovendien ben ik me ervan bewust hoeveel er in de loop van de tijd is gesjoemeld met zijn nagedachtenis.'

Betaalde liefde is te beluisteren op de podcastplatforms.

ga voor meer titels naar
vprogids.nl/podcast

40 jaar méér zien
Laat je al ruim
SRC

Ontdek het al

It

Laat u

Wilt u iets in
reisbids
volant

Bolgen

Bijzonder

• Bolgen, H.

• Bzenfise

• Foenen, C.

• W. W.

• Verhijf in K.

verrek 9 en 23

september - 10

Boek nu v

Versand H

• 8 dagen | gro

Bijzonder aan deze

• Uline, S.

• Javenstjes G

• Cidale en S

• Kasten M

• Groenij van F

verrek 12 mei - 12

Boek nu v

